

Van aardbeienontpitter tot Zwitserse bergmarine Fopdrachten [4 en slot]

'Ga jij even een doosje stippelijntjes halen in de postkamer?' Onzinboodschappen op kantoor, in de grafische industrie, onder middenstanders, op school, in de horeca en in het huishouden.

Peter Burger

Kent u onzinboodschappen om nieuwe werknemers te ontgroenen of om een aprilgrap mee uit te halen, zoals het plintenladdertje of het blikje ooievaarskuitenvet, vroeg ik vorig jaar aan de lezers van het *Algemeen Dagblad* en *Onze Taal*. En of u die kende. Dankzij uw brieven en e-mails telt mijn verzameling inmiddels honderden fictieve gereedschappen, drogisterijartikelen en andere boodschappen.

In de drie vorige afleveringen van deze serie ging ik in op dit soort ontgroeningsrituelen, somde ik de bekendste grappen op en inventariseerde ik de militaire en maritieme fopfolklore en de onzinboodschappen in de gezondheidszorg, de nijverheid en de agrarische sector. Deze maand tot besluit: ontgroenings- en aprilhumor op kantoor, in de grafische industrie, onder middenstanders, op school, in de horeca en in het huishouden.

Enig in hun categorie, maar van een overrompelende schoonheid, waren het *Allerheiligenbeeld* en de *embouchure van de trompetter*.

De grafische wereld

Denkbeeldige instrumenten voor typografen en drukkers, alsmede fotografen en filmers

Drukkerswapen 'Leerjongens werden wel naar de voorman van de drukkerij gestuurd om het "drukkerswapen",' vertelt de typograaf Karel Treebus. 'Aldaar aangekomen kreeg het groentje met een spatel een lik op zijn wang uit een blik drukinkt.'

Kwadratenschaar Treebus: 'In de jaren vijftig had het Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf een leerlingzetterij. Dat was een aparte werkplaats waar leerlingen via een leerlingstelsel werden opgeleid voor het (inmiddels uitgestorven) beroep van handzetter. Een grap van een van de leermeesters was om een minder snuggere nieuwe leerling naar de chef van een van de echte zetterijafdelingen te sturen met de vraag "wanneer hij nu eindelijk die kwadratenschaar eens terug zou geven". De betreffende chef (die uiteraard in het complot zat) stuurde zo'n jongen dan terug met de mededeling: "Laat die baas van jou mij maar eerst die pasjesboor teruggeven..."

Het spreekt vanzelf dat het allemaal flauwekul was. Zowel kwadraten als pasjes waren in het loodzettijdperk stukjes lood van een bepaalde maat die - net als spaties - niet afdrukten. Kwadraten waren wat grotere stukjes, die gebruikt werden om een regel tekst die niet vol liep, verder op te vullen (bijvoorbeeld het einde van een alinea). Pasjes zijn spaties ter dikte van een half vierkant. Vierkantjes (ter breedte van het letterkorps, de lettergrootte dus) werden gebruikt om in de klassieke typografie nieuwe alinea's mee in te springen. Een pasje was daar weer de helft van. Aan die stukjes lood viel natuurlijk niets te knippen of te boren.'

Variant: de *spatietang*, om loden spaties op maat te knippen. Andere groentjes in de drukkerij zochten de *rasterwisselstang* of *uitgekookt lood*.

Kleurenbalk Fopdracht voor filmers - de kleurenbalk is een deel van het testbeeld.

Lenzenvijltje Voor scherpere foto's; bij drukkerij De Spaarnestad te Haarlem werd een leerling-fotograaf daarvoor op pad gestuurd. Beginnende fotografen worden ook wel om een

setje *Newtonringen* gestuurd. Newtonringen of interferentieringen zijn de gekleurde cirkels die als fout op foto's kunnen voorkomen.

Perforatietang 'Zelf ben ik op een van m'n eerste werkdagen in een filmlaboratorium ooit achter de "perforatietang" aangestuurd. Filmrollen komen soms met een ongeperforeerde uitloopstrook uit de fabrieken van Kodak en Agfa, dus het bestaan van zo'n tang klonk aannemelijk.' (Johan van Elk) Perforatietangen bestaan, maar niet voor dit doel.

Rasterpuntjes, een zakje – Samen met de *letterzeef* de populairste fopboodschap in de grafische wereld. Rasterpunten zijn de punten waaruit afgedrukte plaatjes zijn opgebouwd. Variant uit het beeldschermtijdperk: een *doosje pixels*.

Kantoor

Nergens verkrijgbare kantoorbenodigdheden

Centenlijm, een tubetje – 'Lang geleden' gebruikt bij de Rabobank. Bestaat evenmin als het *Belgisch woordenboek*, *boekhoudspijkers*, *gelinieerd carbonpapier*, *stippeltjeslijm*, de *papiermagneet* (voor achter de radiator gevallen documenten) en het *stempel 'payment will never follow'*.

Couponhark Vooral in zwang op banken. 'In de dertiger jaren werkte ik op een klein (twintig personen) bankierskantoor in Amsterdam', herinnert een lezer zich. 'Als er een nieuwe jongste bediende kwam, kreeg hij de opdracht "de slinger van de couponhark" te halen. Helemaal aan het einde van de stad was een bevriende firma ingelicht, waar hij heen moest. De "slinger" was een loodzwaar ijzeren voorwerp in een dichtgebonden jute zak. Het slachtoffer moest dat geval op zijn fiets trachten te binden en zo de stad door rijden. Hij kwam dan uitgeput en sprakeloos terug.

Op een keer was een jodenjongen het slachtoffer. Deze was echter slim en vond dat hij dat ding nooit op zijn fiets zou kunnen laden. Hij bestelde op eigen houtje een taxi en kwam fris en vrolijk op kantoor terug.

Het kantoor kon de taxi betalen.

Het kantoor bestaat niet meer en is overgenomen door een grotere bank.' (H. Donker)

Dubbelponsingen Een lezer werkte omstreeks 1960 in de automatisering, toen dat nog 'ponskaartenadministratie' heette, waar nieuwkomers vaak uitgestuurd werden om een doosje *dubbelponsingen*. 'Ter verduidelijking: in ponskaarten wordt een cijfer aangegeven door één, een letter door twee ponsgaatjes in een kolom.' (Frans Geleyns) Ook: een doosje *ponsgaatjes*, *perforatorgaatjes* of *postzegelgaatjes*. Voor Engelse secretaresses: *a box of punchholes*.

Grenszegels Een vakantiewerker op het Haarlemse kadaster zocht ze (jaren zeventig).

Komma's, een doosje - Gezocht op redacties. Moderner: *een doos ASCII-tekens*.

Leckbier Op een Rotterdams scheepvaartkantoor zochten nieuwelingen de vrachttarieven uit voor *stroop in kratten* en *kikkers met glazen oogjes*. Elders moesten groentjes vrachttarieven berekenen voor onzinladingen als *brandstof voor zweefvliegtuigen* of *een tankerlading met Duits Leckbier voor de dierentuin in Chicago*. 'Leckbier is een Duits scheldwoord voor slecht, waterig bier, maar in de uitleg naar onze groentjes bier dat door lekkage en bij flessen vullen in de brouwerij werd opgevangen. Hoewel het niet meer voor menselijke consumptie geschikt was, had de dierentuin in Chicago ontdekt dat de olifanten dit calorierijke afvalproduct zeer wisten te waarderen.' (R. van de Wetering de Rooy)

Never Come Back lijn Nieuwelingen bij een scheepvaartkantoor moesten de papieren opzoeken van deze minder succesvolle rederij (vlaggenschip: de Hemelvaart 7). Ook gebruikt als spotnaam in de trant van *Boerenstronkeradeel* en *FC Schubbekutteveen*.

Plattegrond van de begroting Gezocht op het toenmalige Ministerie van Oorlog, anno 1950.

Pneumatische stoelpomp Een lezeres die twintig jaar geleden als vakantiehelp op een Rotterdams kantoor werkte: 'De leukste die ze daar hadden, was de volgende: Iemand liet onopvallend zijn bureaustoel zakken en riep dan: "Verdorie! Is m'n stoel weer in elkaar gezakt." Het slachtoffer van die dag werd dan op pad gestuurd voor de pneumatische stoelpomp om de ingezakte stoel weer op hoogte te krijgen.' (Liesbeth Claus)

Ronde archief Schertsnaam voor prullenmand, ook gebruikt als fopdracht.

Steekproefladdertje Bij de Stichting voor Statistiek. Bij de Rijksverzekeringsbank in Amsterdam zocht men het *referatenhamertje*.

Stippellijntjes, een doosje – 'Ga jij even een doosje stippellijntjes halen in de postkamer?' Variant: iemand naar de ijzerwinkel sturen voor *twee meter stippellijn*.

Zwitserse Bergmarine 'In mijn eigen beginwerktijd op een kantoor (1960) werd ik ingeseind vooral niet te gaan zoeken naar de map van de Zwitserse Bergmarine.' (Lia Imhof)

Op school

Boodschappen om kinderen van de lagere of basisschool mee voor de gek te houden.

Foutenspiegeltje Een herinnering uit 1930: toen de meester de dictees van dertig kinderen na moest kijken, vroeg hij een van hen in een andere klas het *foutenspiegeltje* te halen – als hij dat boven het werk hield, zag hij meteen alle fouten.

Limonade uit de kraan 'Nemen jullie morgen allemaal een glas mee naar school, want dan komt er limonade uit de kraan.' De volgende dag was het natuurlijk 1 april.

Globe van Nederland Aprilgrap op school. Ook: de *globe* of *wereldkaart van Europa*.

Rond vierkant Fopboodschap voor schoolkinderen, net als de *vierkante cirkel* en het verzoek voor een *dubbeltje guldens* te halen.

Middenstanders

Drogist

Ammetokusolie Op het eerste gehoor misschien Latijn, maar het is Bargoen (*toges*, 'achterste'). Even moeilijk verkrijgbaar als *neushaarversteviger*, *baardlak*, de *borstharenkwast*, *zwangerschapsokken* en een *leertje voor de haarvanger*.

Drie ons condooms Een briefschrijver herinnert zich uit zijn studententijd begin jaren zestig hoe een ouderejaars een foet verzocht: "'Hier heb je wat geld, ga even drie ons condooms kopen.'" Dit product was in die jaren bepaald niet zomaar te koop. Na een uur meldde de foet zich weer en overhandigde de verbaasde ouderejaars een zakje elastiekjes, met de woorden: "Het spijt me, meneer, ze hadden ze alleen nog maar gesneden.'" (F.J. Lisman)

Droog water Of: *een zakje gedroogd regenwater*. Al in 1900 opgetekend. Een deskundige merkt op: 'Droog water is iets minder onzinnig dan het lijkt, want in onze familie was een kruidenierswinkel, die bestaan heeft van 1908 tot circa 1960, waar men *droog water* kon kopen. Dat was *kristalsoda*, natriumcarbonaat met tien moleculen kristalwater. Dat bestaat dus voor 63 procent uit water en is toch "droog". Boven 32 °C begint het zijn water te verliezen.' (Jan Bus) Frans: *une bouteille d'eau déshydratée*. Duits: *Wasserpulver*. Ook gehoord: *gedroogde sneeuw, een kopje warm ijswater*.

Houwmeblauw, een zakje - Bij een drogist in Twente. Het wilde zoveel zeggen als: sla me tot ik blauwe plekken heb. Ook in het Duits: *eine Tüte Haumichblau*.

Knibbelsmoar Fries voor *knieviet*. Vergelijk het in Engeland en de VS veelgevraagde *elbow grease*.

Rozenwater 'Wilton Feyenoord, de oude werf aan de Schiehaven. "Hé joh, haal jij even een fles rozenwater." De jongen ging en kwam de volgende dag terug met een fles water waar het etiket opzat van een drogisterij in de voormalige Rozenstraat. "Het was wel even zoeken, baas.'" (E. Mol)

Slager

Bloedboor Voor slagersleerlingen. Oud, maar ook nu nog in gebruik bij een Dordtse slager. Bestaat evenmin als de *miltzaag*, de *vetzaag* en de *vetschaaf*.

Map met runderhammen 'In de tijd dat ik bij het Productschap voor Vee en Vlees, in Den Haag, werkte, begin jaren zestig,' vertelt Wim Hagenaar, 'werd een nieuwkomer het pand doorgestuurd met de opdracht *de map met de runderhammen* op te halen.' Net zoiets als het *biefstukstalenboek*, misschien.

Mond- en klauwzeer Een lezeres werd vroeger eens naar de slager gestuurd om *een pond mond- en klauwzeer*.

Rollenpatroon, rolpatroon Antieke fopdracht voor slagersleerlingen, opgetekend in 1895. Het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*: 'Eigenlijk: een patroon voor het maken van rolpens, een patroon waarnaar men de koemaag in stukken snijdt voor het bereiden van rolpens; aangezien dit evenwel niet bestaat, wordt het woord (in het Oosten van ons land) gebezigd voor: een niet bestaand iets, bepaaldelijk in de zegsw. iemand om het rollepatroon uitzenden: iemand vergeefs laten lopen.' Ook: *worstpatroon*.

Stoomkorrels Een lezer uit Vlaanderen schrijft: 'Als jonge knul van 16 deed ik een vakantiejob in een vleesverwerkend bedrijf. Daar werd mij de eerste dag gevraagd een emmertje "stoomkorrels" te halen voor de verpakkingsmachine.'

Bakker

Krentenpistool Om krenten in het deeg voor krentenbroden te schieten. Een lezer werd er als kind op 1 april door zijn buurman die bakker was op uit gestuurd om dit uitgeleende voorwerp te halen.

Moorkoppenzeefje Even onzinnig als de *stolboor*, een instrument om gaten in een kerst- of paasstol te boren voor de amandelspijs erin wordt gespoten.

Ovenschroef Uit 1897: denkbeeldig werktuig om de oven groter te maken. Het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* kent hem ook als vergeten uitdrukking: '„Daar mochten we de ovenschroef wel voor gebruiken”, t. w. om eene kamer die te klein is wat groter te maken.' Andere oude bakkersgrappen zijn de *ovensleutel* en *het trapje van de onderoven*.

Vierkante rondjes, een half pond - Werden kinderen voor naar de bakker gestuurd. De grap is minstens een eeuw oud.

Naaisters, kleermakers, etaleurs

Kleermakerswetboek Een kleermaker weet nog hoe hij in 1951 als leerling van veertien jaar in Winschoten naar een andere zaak werd gestuurd voor – zoals het op zijn Gronings heet - het *sniederswetboek*.

Mouwstok 'Nog een authentieke van mijn zus uit het etaleursvak', schrijft Anton Heuff. 'In de jaren zestig werden in etalages nog weinig poppen gebruikt. Kleding werd op bustes gespeld en daarna opgestopt om alles in vorm te krijgen. Daar was je soms wel twee uur mee bezig. "Het kan wel vlotter als je een *mouwstok* gebruikt," zei de chef-etaleur, "maar die heb ik uitgeleend aan Kreymborg. Ga jij maar even vragen of ze hem al kunnen missen." Dat deed mijn moeder denken aan *het patroon van de persplank*. Dat ding was in haar tijd - in een herenmodezaak - ook altijd net uitgeleend en moest door een leerling-verkoper of een nieuwkomertje op het atelier worden opgehaald '

Naaldensmeer of *naaldenvet*. Kleermakershumor, reeds opgemerkt in 1895.

Naaldenslijper Groningen, jaren vijftig, net als de *olieschaar* of *eulieschere*. De laatste wordt ook in de bouw gezocht.

Roze rouwcrêpe 'Mijn moeder was naaister in de twintiger/dertiger jaren en werkte op een atelier, waar men liet zoeken naar roze rouwcrêpe.' (Lia Imhof)

Tule zonder gaten Een lezeres hoorde het van haar schoonmoeder, die in de jaren vijftig als modinette in de Groninger confectie-industrie werkte.

Horeca

Te land, ter zee en in de lucht

Bierzeef Beginningen in de horeca worden ervoor naar een collega-uitbater gestuurd. 'Daar ik deze term vooral hoorde in het 'natte' gedeelte van de horeca: cafe's, strandpaviljoens,

discotheken et cetera, zal het u niet verbazen dat de wat gissere jonge aanwas vaak pas na uren onverrichter zake, maar veelal wel erg vrolijk, terugkeerde.' (Jos Rietveld)

Colablokjes Speciale ijsklontjes voor in de cola.

Druivenrasp Fopdracht van de hotelschool.

Rij 13 Voor stewards en stewardessen: 'Breng even een glas water naar de passagier op stoel 13a.' Rij 13 bestaat niet, zoals hotels geen dertiende verdieping zouden hebben.

Theelepelpouleermachine Een serveerster op een cruiseschip werd weggestuurd om de theelepelpouleermachine op te halen. Ze kwam terug met een bingomolentje, zo'n draaiende bol waar nummertjes ingaan, waarvan ze ook geen idee had wat het was. Terwijl de andere meisjes rood aanliepen, zei de cheffin met een stalen gezicht: "Je bent de waterslang vergeten". (Lia Imhof)

Huishoudelijk

Onmisbare uitvindingen

Aardbeienontpitter Onontbeerlijke keukenhulp, net als de *bananensap-pers*, de *eierschaalmixer*, het *eierzeefje* en de *grotebonenzeef*.

Mierenmelk Vergelijk het Engelse *pigeons' milk* en het Duitse *Entenmilch* en *Gänsemilch*.

Navelstrengkaas Een van de denkbeeldige kruidenierswaren. Ook gehoord: *groene basterdsuiker voor in de koffie*, *een ons gaten zonder kaas* en *een puntzakje mak zout* - zout om op de staart van vogels te strooien.

Ze bestaan echt

Sommige voorwerpen die de schijn tegen hadden, zoals de vierkantegatenboor, bleken toch te bestaan. Drie reacties op vorige afleveringen:

Hemelankers of hemelbouten, onder meer gezocht bij de RET

Het hemelanker of de hemelbout behoort tot de onwaarschijnlijke voorwerpen die bij nader inzien wel degelijk bestaan. Dat weten ze natuurlijk niet bij de Rotterdamse Electriche Tram, maar de vuurkist van een stoomlocomotief wordt aan de bovenzijde met dergelijke attributen opgehangen. En een vuurkist, de ruimte waarin het kolenvuur in deze voorganger van de RET brandende wordt gehouden, is ook al geen grap.

Gerard Elffers
Corus IJmuiden Strip Products
Afdeling PTC MTE
Redacteur van het afdelingsblad "Pantoscoop"

Sleutelgatzaagje

In de bouw, met name in het timmervak, bestond er wel degelijk een sleutelgatzaagje. Dit was een heel klein zaagje met een smal, tot een punt uitlopend zaagblad. Vroeger, bij het handmatig vervaardigen van deuren en dergelijke, werd op de plaats van het sleutelgat een gaatje geboord, waarna de typische vorm van het sleutelgat vanuit het gaatje werd uitgezaagd. Dit kon alleen met een dergelijk zaagje.

Rest mij nog te vermelden dat zo'n sleutelgat alleen geschikt was voor een zogenaamde baardsleutel, dus niet voor een cilinderslot met sleutel. In de nieuwbouw wordt een sleutelgatzaagje niet meer gebruikt, in het restauratiewerk nog wel.

Aad van Staveren

Docent bouwkunde

Drijfriemvet

Drijfriemvet is een blok vet met zand. Het is te gebruiken om lange leren drijfriemen soepel en ruw te houden. In vroeger tijden werd er door loonbedrijven op de boerderij gedorst. Een grote dorsmachine kwam dan op het erf en met behulp van een poelie op een tractor werd het immense ding aangedreven. De trekker en de dorsmachine stonden dan ongeveer tien meter van elkaar. Om te zorgen dat de zeer lange riem niet zou breken door verdroging en grip zou houden op de drijfwielen, werd de riem bij de start, indien noodzakelijk, ingevet.

Tjeerd van Ruth
